

HAMDULLÂH HAMDÎ'NİN YÛSUF U ZÜLEYHÂ MESNEVÎSİNDEKİ GAZELLER

Dr. Hüseyin AYAN

Edebiyatımızda hamsesi, özellikle hamsesindeki Yûsuf u Züleyhâ (x) mesnevisi ile büyük bir ün sağlamış olan Hamdî Çelebi (853-909 H. Göynük kasabasında doğmuştur. Büyük bilgin ve velî Akşemseddîn'in en küçük oğludur. Akşemseddinzâde Hamdî Çelebî diye tanınır.

Âlim bir şâirdir. İyi bir medrese tahsili görmüştür. Yaşadığı devirde daha az tahsillilerin bile heves ettikleri memuriyetlere iltifat etmemiştir (1). Üstün liyâkatine rağmen kadî ve müderris olmamıştır. Latifî'nin Zâtî'den (Ölümü: 964 H./1557 M.) rivayet ettiğine göre, Yûsuf u Züleyhâ mesnevisini Sultân İkinci Bâyezîd'e sunmuştur(2). Umduğu iltifat ve teveccühü göremeyince İkinci Bâyezîd için yazdığı beyitleri eserinden çıkarmıştır(3). Bu husus, arûzun (Fe'îlâtün Mefâ'ilün Fe'îlün) kalıbıyla yazdığı Yûsuf u Züleyhâ adlı mesnevisindeki şu beyitlerden de anlaşılacaktır:

Çarḥ-ı gerdûn ki dûn-perverdür
Nice bî-ser katında serverdür
Nakşa taḥsîn ider kemâle 'itâb
Ḳubḥı tezyîn ider cemâli harâb
Züḫalûn menzilini bâm eyler
Emrine nice sa'di râm eyler (V. 23b) (4)

Genellikle şâir ve edîbler, felekten ve kötü tâlî'lerinden şikâyet ederler. Fakat ne ilmî ne de edebî değeri olmayan pek çok eser, o devirlerde beğenilmiş ve yazar-

(x) Yûsuf ve Züleyhâ kıssasının Kur-ân-ı Kerim'deki şekli için 124. sahifedeki eke bakılması.

(1) Latifî, Tezkire-i Latifî. İstanbul. İkdâm Matbaası 1314. s. 137.

(2) Aynı eser. 138.

(3) Aynı eser s. 138.

(4) Hamdullâh Hamdî, Yûsuf u Züleyhâ Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Âgâh Sırrı kitapları No. 41.

Başı: Zikr olunmasa evvel ismu'llâh

Her ne başlansa âhır ola tebah

Sonu: Şükr ü minnet Hudâ-yı sübhâna

Ki bu nazmı yitirdi pâyâna

Trabzon'da Coşkun Kulaksızoğlu Özel Kütüphanesi'ndeki elyazması.

Sonu: Bana çok rahmet irdi rahmandan

Ki halâs itdi bend ü zindandan (noksan)

ları büyük iltifat ve ihsânlara mazhar olmuş iken Hamdî Çelebînin küçük bir kasabada terkolanması dikkate değer bir husustur.

Hamdullâh Hamdî, müretteb bir divana da sahiptir. Burada sözünü edeceğimiz Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsindeki 15 gazel, Hamdî Çelebî'nin divanında yoktur. (5). Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsindeki gazellerin ve eserin konusunun daha iyi kavranabilmesini temîn için bu yazımıza ek olarak sunduğumuz metin Yûsuf sûresinin meâlen tercemesidir (6). Kur'ân-ı Kerîm'de "kıssaların en güzeli" olarak adlandırılan Yûsuf kıssasını okuduğumuz takdirde, vak'anın en acıklı ve ibrete lâyük kısımlara şâir tarafından ustalıklı bâzı gazellerin serpiştirilmiş olduğunu görürüz. Hikâye kahramanlarının rûh hâllerini gösteren ve onları yakından tanımamıza yardımcı olan bu gazellerden çoğu Züleyhâ ağzından söylenmiştir. Gerçekten hikâyenin baş kanramanı olan Züleyhâ tarafından söylenen gazellerin sayısı dokuzdur. Hazreti Ya'kub ağzından kaleme alınan gazellerin sayısı üçtür. Geriye kalan üç gazelden birisi, Hazreti Yûsuf'un güzelliği karşısında şaşkına dönen Mısırlılar, ikincisi Yûsuf'u "satma gafletinde bulunan" Kervanbaşı, üçüncüsü ise Yûsuf'u Züleyhâ kadar seven ve takdir eden Bâziga binti Tâbûr tarafından söylenmiştir. Bu onbeş gazel, mesnevînin akışını durdurmakta, okuyucuya bir nefes aldırılmaktadır. Lâkin kahramanın vak'a karşısındaki rûh hâletiyle karşı karşıya gelen okuyucu, mevzûa biraz daha nüfuz ederek, daha büyük bir şevk ve heyecânla eseri okumaya cân atar. Hamdullâh Hamdî'nin ustalığı da buradadır.

Bilindiği gibi, Yûsuf'un gördüğü rûyânın gerçekleşmesinden korkan üvey kardeşleri, onu, ortadan kaldırmak tasavvurlarını gizleyerek, gezdirmek bahanesiyle babalarından isterler. Hz. Yâ'kûb, bu isteğe gönülsüz râzı olur. İçinde bir huzursuzluk vardır. Kardeşlerinin verdikleri teminat onu tatmin etmez. Nitekim kırdan dönme zamanı yaklaştığı halde görünürde kimsecikler yoktur. Hz. Yâ'kub bu gecikmeden endişelenir. Sebebinin kendi kendine izâh edemediği bir sıkıntı içindedir. Söz verilen zamanda gelmeyişleri, yaşlı babayı hüzne boğar. Zâten küçük Yûsuf'u kardeşleriyle bırakmaya bir türlü gönlü razı olmamıştır. Acıyla burkulan kalbindeki duyguları şu gazelde dile getirir:

(5) Süleymâniye Kütüphanesi (Es'ad Efendi) No: 2626 da kayıtlı olup İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu'na da alınmış olan bu divanda 2 münâcât, 6 na'at 176 adedi Türkçe, 10 adedi Farsça ve 3 tanesi mulemmâ olmak üzere 189 gazel; terkîbhâneleri Arabça olan bir aded terkîb-i bend; 10 tanesi Türkçe ve 4 tanesi Farsça olmak üzere 4 kit'a, 1 târih; 9 tanesi Farsça ve 1 tanesi Arabça olmak üzere 10 beyit vardır.

(6) Ekteki metne bakılması.

I

1. 'Acabâ n'oldı yâra eğlendi
Gelmedi bu diyâra eğlendi
2. Tiz gelem diyü va de itmişdi
Tırmadı ol karâra eğlendi
3. Derd ile bağrumı ciger-küşem
Eyledi pâre pâre eğlendi
4. İştîyâkıyla hasta itdi beni
Yandurup intizâra eğlendi
5. Ğuşşa-i bî-girâna ğarķ oldum
Gelmedi çün kenâra eğlendi (v. 29a)

Mesnevi ile aynı vezinde olan (7)bu gazel, söz verilen zamanda dönmeyen bir evlâdın âkıbetinden duyulan endişeyi lirik bir şekilde açıklar. Bütün beyitlerde en ufak bir tasannu' görülmez.

Yûsuf'un yoluna baka baka sabırsızlanan Hz. Yâkub, üzüntüsünü biraz daha ümitsizlikle ifade eder:

II

1. Tapuñı karşulayu çıkdı cân kaçan gelesin
Ciğer firâkuñ ile tıldı kan kaçan gelesin
2. Cemâlün ayına cânâ nazâre itmeyeli
Karañu oldu gözüme cihân kaçan gelesin
3. Firâk u hasret odı ile yakdı cânımı kim
Boyadı gökleri dūd u dühân kaçan gelesin
4. Beni muşîbet ile añsuzın koduñ gitdün
'Aceb beşâret ile nâgehân kaçan gelesin
5. Tapuñ sefer ideli dil yanuñca ğuşşândan
Çeker belâ ile bâr-ı girân kaçan gelesin (v. 39b)

Bu gazelde (8), çok sevdiği oğlunun yoluna bakan, hasret gözyaşları döken bir babanın duyguları terennüm edilmektedir.

Hz. Yâkub, oğlunun gelmediğini görünce, yollara düşer; Ken'ân çölünde Yûsuf'u arar. Her karşılaştığına oğlunu sorar ve şu gazeli inşâd eder:

(7) Yûsuf Züleyhâ mesnevisinin vezni (Fe^çilâtün Mefa^çilün Fe^çilün
=..— — / . . — / ..—) dür.

(8) Gazelin vezni: (Mefâ^çilün Fe^çilâtün Mefa^çilün Fe^çilün — — / . . — — / . . — / ..—) dür.

III

1. Kandasın ey nûr-ı dîde kandasın
Ey nihâl-ı nâ-resîde kandasın
2. Mekr ü âli şiddetinden zâlimüñ
Ugrayan zulm-i şedîde kandasın
2. Hasta cismümden firâkuñ derdile
Olmadın cânüm remîde kandasın
4. Bulmadum hergiz cemâlûñden eşer
İstedüm ins ü perîde kandasın
5. Kanda şordumsa nişânuñdan haber
Bilmedi hiç âferîde kandasın (v. 43b)

Bu mesnevide Hz. Yâkub tarafından söylenen üç gazelin (9) sonuncusunu teşkil eden (Kandasın=Nerdesin) redifli bu şiir için Hamdî Çelebi en kolay ve en âhenkli vezni seçmiştir. Veznin âhenği ile kelimelerin samîmîliği, lirizmi sağlamaktadır.

Hz. Yâkub oğlunu Ken'ân çöllerinde araya dursun, kurda kuşa Yûsuf'unu sora dursun; O, Mısıra giden kervanın eline düşmüştür bile: Mısıra getirilen Yûsuf, Kervanbaşı tarafından bir çadıra konur, bu müstesna güzelin yüzünü bir defa görenler çadırın etrafından ayrılamazlar. Hamdî Çelebî, bu durumu, Mısırlıların ağzından yazdığı şu gazelle ifade eder:

IV

1. Meh-i sa'âdetümüz gün gibi 'ıyân oldu
Çün aldı gönlümüzü cân gibi nihân oldu
2. Şu resme düşdi anuñ la'li şevkına 'uşşâk
Ki gözlerinden akan yaş yerine kan oldu
3. Ne gencdür' 'acebâ hüsni ol perî-rûnuñ
Ki gören âdem anı aña päs-bân oldu
4. Yüzini görmesevüz n'ola kâni 'uz aña kim
Kapusı ka'besi 'âşıklara mekân oldu
5. Hevâ-yı zülfi ne neşîmi ne kârbândur kim
Metâ'-ı bârı anuñ fitne-i zamân oldu (v. 74b)

Mısırlıların ağzından söylenen bu gazel (10), Yûsuf'un güzelliği karşısında duyulan hayranlığı belirtmesi bakımından önemlidir. Mısır semâlarında uğurlu bir

(9) Gazelin vezni: (Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün = —.—/—.—/—.—)dür.

(10) Gazelin vezni: (Mefâ'îlün Fe'îlâtün Mefâ'îlün Fe'îlün = .—./—.—/—.—/—.—)dür.

yıldız gibi görünen Yûsuf.. etrafında kopan kıyametler dolayısıyla da bir (fitne-i zamân) devrin fitnesidir. Gazellerde seçilen kelimeler, olayların akışını önceden, okuyucuya sezdirmektedir. Böylece bu mesnevîyi okuyanlar, gazellerdeki öncü kelimelerle olaylara hazırlanmaktadır. Mısırlılar, Yûsuf etrafında çeşitli hayranlık gösterileri yaparken öte tarafta, Mağrip ülkesinin pâdişâhı olan Taymûs'un kızı Züleyhâ da bir rûyâ görür. Acâyip bir ülkede büyük bir saray içinde dolaşır. Güzel bir delikanlı ile buluşur. Züleyhâ bu güzelliğe âşık olur. İçin için yanan Züeyhâ şu gazeli inşâd eder:

V

1. "Kâlû belâ" da ekdi çü tohm-ı belâ-yı ışk
Bitürdi âb-ı derd ile ben bî-nevâyı ışk
2. Çün hâşıl itdi döne döne hârmanumı devr
Bir demde hâşılum yile virdi hevâ-yı ışk
3. Gönlümi âşinâ ideli derd-i yâr ile
Bigâne eyledi baña kamu âşinâyı ışk
4. Benden selâmı kesdi selâmet çün eyledi
Dest-i melâmet ile baña merhabâyı ışk
5. Kalmadı gözde hvâb eşeri töldi âb ile
Bilmez ki âkıbet n'idiser mâcerâyı ışk (v. 84a)

Görüldüğü üzere Züleyhâ, bu gazelde (11), amansız aşkına "Kâlû belâ (12) da mübtelâ olduğunu söylüyor. Züleyhâ ağzından söylenen bu gazel aşkın kudretini dile getiren kelime ve terkîplerle örölmüşür. Züleyhâ, rûyâsını ikinci defa görür. Gönlü aşk âteşiyle dolar. Hamdullâh Çelebi, böylece zemini hazırladıktan sonra kahramanı ağzından şu gazeli yazar:

VI

1. Şabrum libâsını yine şad-pâre eyledün
Tir-i gamuñla bağrumı pür-yâre eyledün
2. Şalduñ dilüme zülf-i perîşân hayâlini
Kûy-ı huzûrdan beni âvâre eyledün
3. Ben çâre bulmak ister idüm hasta gönlüme
Derdünle sen beni dahı biçâre eyledün
4. Dil hücresinde yaçalı şem - i hayâlünü
Pervâne gönlümün havessin nâre eyledün
5. Ey gül hevâña düşeli ben bülbü-i garîb
Yirümi hâr u mesnedümi hâre eyledün (v. 84a-b).

(11) Bu gazelin vezni de: (Mef^u ulü Fa^cilatü Mef^a ilü Fa^c ilün = — — . / — . — . / — — — . / — . —)dür.

(12) Süre: VII, Âyet: 172. dendir.

Aşk ateşiyle yanan Züleyhâ bu gazelde (13), Yusuf'a samimiyet ve sevgi dolu kelimelerle "sabrının" tükendiğini ve hâlinin "perişanlığını" dile getirir. Bu gazel de ihtiva ettiği kelimeler bakımından itinâlıdır. Züleyhâ, dalga dalga gelen bu aşk kasırgaları altında zaman zaman ezilir. Gönünde fırtınalar kopar. Hamdullâh Çelebi, Züleyhâ'nın ağzından, aşk ateşi içinde yanan gönüllerdeki yangını terennüm eder.

VII

1. Göñül ki şehri vüçûdunda şehriyâr ister
'Aceb degül mi bu kim yok içinde var ister
2. Hevâ-yı dil-ber ile bî-çarar 'âşıkdan
Delü degül mi o kim şabr umar karâr ister
3. Cihânda şabr u şafâ lâ'übâliler yiridür
Ne i'tibâr añâ kim kâdr ü i' tibâr ister
4. Kimesne cem' idemez 'ışk odıyla yüz şuyın
Hevâ-yı 'ârı kosun her ki bûy-yâr ister
5. Nigâra zülfi 'aceb fitnedür ki 'âşıkınûñ
Dilin hevayi vü 'aqlını târümâr ister (v. 85b-86a)

Züleyhâ bu gazelde (14) "yok içinde var ister". Kendisinden sabr ve karâr ummanın bir delilik olduğunu söyler. Sevgilinin kokusunu koklamayı uman "'ârı» ve nâmûsu koymalıdır. Yüz suyu ile aşk odı birleşemez. Züleyhâ'ya göre âr ve nâmûs hudutları içinde sevgiliye kavuşmak imkânsızdır.

Mesnevî'de yer yer tasavvufî aşka çok güzel örnekler veren Hamdullâh Çelebi, gazelerde de beşerî aşk yanında tasavvufa yönelir.

Züleyhâ, rûyâsını üçüncü defa da görür. Kendisini "cemâliyle saydeden, hayâliyle kaydeden" bu delikanlıdan kim olduğunu sorar. "Ken'anî" olduğunu, Mısır'da oturmakta olduğunu ve ülkenin "Azîzi" bulunduğunu öğrenir...

Yedi ülkeden, Züleyhâyı eşliğe isteyen pâdişâhların elçileri birer ikişer Mağrib'e gelirler. Züleyhâ bu gelenlerin Yemen, Habeş, 'Irâk, Şâm, Rûm ve Firenk Denizi pâdişâhlarının elçileri olduğunu öğrenince kalbi burkudur. Çünkü içlerinde Mısır Azîzi'nin elçisi yoktur. Bütün gelenler hakkında kızının fikrini soran Taymûs, Züleyhâ'nın üzüntüsünü görünce meseleyi anlamak ister gelenler arasında Mısır Azîzi'nin elçisi olmayışına üzülmekte olduğunu anlar. Züleyhâ "kara bahtına" yanarak şu gazeli söyler. Hamdullâh Çelebi, Züleyhâ ağzından yazdığı bu gazelde kendi tâliine sitem etmektedir. Bahttan şikâyet edilen bu gazeli görelim: (15)

(13) Bu gazelin vezni: (Mef^cülü Fâ^cilâtü Mefâ^cilü Fâ^cilün = ---/---/---/---/---)dür.

(14) Bu gazelin vezni de: (Mefâ^cilün Fe^cilâtün Mefâ^cilün Fe^cilün = .---/---/---/---)dür.

(15) Bu gazelin vezni: (Mef^cülü Fâ^cilâtü Mefâ^cilü Fâ^cilün = ---/---/---/---)dür.

VIII

1. Cânümde tâb-ı'hayret ü çeşmümde âb-ı baht
Bir dem yüzüme gülmedüñ ey âfitâb-ı baht
2. Pîrûz-ı tâlî'um benüm oldu hayâl-i hvâb
Geh geh görinse bârî düşümde bu hvâb-ı baht
3. Tennûr-i dilde cân gibi yakarduk odlara
Ger mümkün olsa âdeme kahr u 'ıkâb-ı baht
4. 'Ayşum devâm-ı guşşa vü hem-şoḫbetüm belâ
Eşküm şerâb u tâlî' u baḡrum kebâb-ı baht
4. Ben şeh-suvâr olam dir idüm devlet atına
Eyvâh ki pâ-y-dâr degül bu rikâb-ı baht (v. 90b).

Bunları duyan Taymûs, kızının "iki gözünü" öperek: (16)

Didi iy nûr-ı dîde olma melûl
Mışr'dan gelmediyse n'ola resûl

Ben 'Azîze resûl göndereyin
Senüñ âhvâlünü o haber vireyin

'Ârdan her ki olmadı 'ârî-dârı
Bulmadı zevk-ı vaşl-ı dil-dârı

Cem° olunmaz gönülde 'ışk ile 'âr
Nite kim bir çanaḡda âb ile nâr (v. 91a)

der. Âr ve nâmûs konusunda kızından ayrı düşünmediğini ihsâs eder. Bu mesnevîde Hamdî Çelebi, yer yer konuya uygun düşen hikâyeler anlatır ve pendler verir. Pendler arasına bir de tuyuḡ sıkıştırmıştır. Bu tuyuḡda (17) da nâm u neng işlenmektedir.

1. Ol ki gözlerdi cihânda nâm u neng
Nâm ile şulḡ eyleyüb neng ile ceng
2. 'İşka düşmiş neng ider nâmuñ disek
Ehl-i 'ışka 'ayb imiş nâm ile neng (v. 91a)

Taymûs, Mısır elçi göndererek, kızının hiçbir tâlibini istemediğini, Mısır Azîzini arzu ettiğini bir mektupla bildirir. Mısır Âzizi Futayfer, (bk.nota) bu tek-liften memnûn olur. Zengin hediyelerle birlikte elçi göndererek Züleyhâyı aldırır. Kervânın gelişi müjdesi verilince bir iki fersah uzaklıkta gelenleri karşılar. Sevdiği

(16) Mesnevî'dendir.

(17) Tuyuḡ'un vezni (Fâ°ilâtün Fâ°ilâtün Fâ°ilün = — — — / — — — / — — —)dür.

genci görebilmek ve ona eş olabilmek için çırpınan Züleyhâ, karşısında rûyâdaki genç yerine Futayferi görünce bir âh çeker. Rûyâsındaki gencin Futayfer olmadığını üzüntüyle müşâhede eder. Başına gelenlere ve bundan sonra geleceklere mütevekkil olmayı düşünür. Bu gazel (18) o düşünceyi gâyet lirik bir şekilde ortaya koyar:

IX

1. Meger gönlüm halâş oldı hicâb-ı dîn ü dünyâdan
Ki oldı gözlerüm rûşen temâşâ-yı tecellâdan
2. Tecellî benliğüm benden alalı bi-haber oldum
Cemâl-i ehl-i şüretten kemâl-i ehl-i ma'nâdan
3. Başuma sâye-i vaşlı eger düşmezse ol servüñ
Seçemez nâr-ı zaqqûmı hevâ-yı zıll-ı tûbâdan
4. Gözin pür-dem kılup her dem giribânını çâk itsün
Çü 'âşık şubh-dem gibi dem ura şıdķ-ı da 'vâdan
5. Gönül zülfi hevâsından başı şevķına düşmişdür
Nice kez öldi dirildi geçemez ol temennâdan

Fakat yine de "O servinin vuslat gölgesini başı üzerinde" görmek diler. "Nice kez" ölüp dirilmiş olmasına rağmen bu "temennâdan" vaz geçemez.

Yûsuf'u tesâdüfen ele geçiren kervanbaşı, Mısır'da kölesini satılığa çıkarır. Bu güzellik karşısında herkes hâyran kalır. Alıcılar arasında Mısır Âzizi Futayfer'in eşi Züleyhâ'da vardır. En üstün değeri O verir. Züleyhâ, Yûsuf'u satın alınca dayası ile Futayfer'e haber gönderir: "Oğlumuz yoktur. Bu oğlanı evlât edinelim", der. Yûsuf, Züleyhânın evlâdı olarak yanında giderken Kervanbaşı, sattığı oğlanın güzelliğine şaşar, kalır. "Bu oğlanı neye sattım", diye döğünmeye başlar. Hamdî Çelebî, Kervanbaşının teessürlerini şöyle dile getirir:

X

1. Virdüm nedîmi yâda nedâmet ne fâ'ide
Aldum belâyı câna Şikâyet ne fâ'ide
2. Fırşat demi ki ğaflet ile geçdi yıl gibi
Şu gibi hâşılum ola rikķat ne fâ'ide
3. Cânda selâmet olmasa ni'met ne menfa'at
Çün başda devlet olmaya 'izzet ne fâ'ide

(18) Bu gazelin vezni: (Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün = .---/---/---/---) dür.

(Not) Mısır Azizi'nin adı eserde Kutayfer= olarak geçmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu isim yoktur. Diğer semâvî kitaplarda Futayfer olarak geçer. Güneş demektir. Kitab-ı Mukaddes.

4. Düş gibi geçdi gâflet ile vuşlat-ı nigâr
Fürkât deminde gitdi bu gâflet ne fâi'de
5. Müflis himâyet eylemese gence iricek
Fakr ile rence düşse hamîyyet ne fâ'ide (v. 110b-111a)

Kervanbaşının ağzından yazılan bu gazelde (19), sahip olduğu malın değerini bilmeyip iflâs eden, bir tâcirin rûh hâleti ortaya konuyor.

Amâlika kavmi pâdişâhının kızı Bâziga binti Tâbûr, Yûsuf'un güzelliğini duyar duymaz, bütün güzelliğine bürünerek, Yûsuf'un satılacağı meydâna gider. Aklınca, Yûsuf'un değerini düşürmek için alıcılara görünecek ve gözleri kendi üzerine çekecektir. Yüzüne bakan bile olmaz. Kimsenin dikkatini çekmez. Hamdullâh Hamdî, Bâziga'nın bu üzüntüsünü şu gazelle (20) ortaya koyar:

XI

1. Toğmaz felekde neyyir-i a'îlâ senüñ gibi
Gülşende bitse verd-i muṭarrâ senüñ gibi
2. Tâvûs-ı Kuds bülbül-i elhân olaydı ger
Olmaz felekde şûret-i zîbâ senüñ gibi
3. °Arşa dahı irürse ser-i serv sidre-veş
Olmaya müntehâ vü dil-ârâ senüñ gibi
4. Hürşîdi sañâ beñzedür idüm olaydı ger
Kaşları fitne gözleri şehlâ senüñ gibi
5. Gerçi çok nigâra nazar itdi gözlerüm
Bu naqşı bâña geçmedi illâ senüñ gibi (v. 113b)

Bâziga'nın bu gazelini duyanlar, Onu alkışlarlar. Bâziga'nın üzüntüsü biraz daha artar. Kederinden ağlar. Yûsuf'un mecâzî güzelliğinden hakîkî güzele ulaşmanın yolunu düşünür. Bütün varlığını tasadduk eder. Nil nehri kenârında bir "mihrâb" inşâ ettirerek inzivâya çekilir.

Züleyhâ, Yûsuf'un hayât hikâyesini dinlemek için fırsat gözetir. Nihâyet hem kendi hayâtının hikâyesini anlatır, hem de Yûsuf'a anlattırır. Yûsuf, Züleyhâ'nın maksadını sezince, saraydan uzaklaşmak için dürlü bahaneler ileri sürer. Çobanlık, bahçivanlık gibi işler ister. Züleyhâ, bunları birer emir telâkki eder. Hemen sürüler düzülür. Yûsuf'un güzelliği yine güneş gibi görünür. Züleyhâ, bir gün vuslat ister. Reddedilince:

(19) ve (20) Bu iki gazelin vezni: (Mef^cülü Fâ^cilâtü Mefâ^cilü Fâ^cilün = --./--./--./--.)dür.

XII

1. 'Işk ile hâlîzâ'f olanuñ şabrı yeg gerek
Bu derde çüft olan iki 'âlcımda tek gerek
2. Maḥbûb taş bağırlu olup şiddet eylese
Cevrin çeken muḥibbe demürden yürek gerek
3. Ey dil ṭayanma ol şanemüñ katı gönline
Gerçi ki şeh sarâyına mermer direk gerek
4. Ol resme yakdı gönüm evin ol nigâr kim
Yine 'imâret itmege ḥaylî emek gerek
5. Yârem cigerde tâzelenür söylemese yâr
Zahmuñ hevâsın almağa lâbüd nemek gerek (v. 126a)

diyerek gazel (21) inşâd eder. Züleyhâ'nın kendine öğüt makâmında söylediği bu sözler. Hamdüllâh Çelebi'nin, eserin akışına kendisini kaptırarak aynı heyecânı duyduğunu gösterir. Şâir, eserin kahramanlarıyla birlikte sevinip birlikte üzülmüş ve bu duygu içinde gazelleri kahramanların ağzından söylemiştir.

Züleyhâ'ya dayasını göndererek Yûsuf'la görüşmek ister. Yûsuf'un:

Di Züleyhâ benden olsun dür
Beni dutsun kerem kılup ma'zûr
Umaram luḫf Rabb-ı 'izzetden
Beni ırmaya râh-ı 'işmetden (v.128a)

sözleri ne kadar hâl ve vâkıya uygundur. Dayanın getirdiği menfî haber üzerine, eserin en lirik gazellerinden biri doğar. "Diler idim" kelimeleriyle başlayan beyitlerin ikinci mısraları "Eyledin" sözüyle devam eder. Kafiye ve redif ise "Seni ben" ve "Beni sen" gibi çok tekrârlanan fakat Hamdi Çelebi tarafından hiçbir bayağılığa düşmeden kullanılan kelimelerden ibârettir. Şimdi bu gazeli (22) görelim:

XIII

1. Diler idüm ki idem derdüme dermân seni ben
Eyledün derd ile dermânde vü ḥayrân beni sen
2. Diler idüm ki idem vaşluma mihmân seni ben
Eyledün yâr-ı belâ hem-dem-i hicrân beni sen
3. Diler idüm ki idem cânuma cânân seni ben
Eyledün miḫnet ile bî-dil ü bî-cân beni sen

(21) Bu gazelin vezni: (Mef^cülü Fâ^cilâtü Mefâ^cilü Fâ^cilün = --/-.././--/-..)dür.

(22) Bu gazelin vezni de: (Fe^cilâtün Fe^cilâtün Fe^cilâtün Fe^cilün = --/././--/-..)dür.

4. Diler idüm ki koçam çün gül ü reyhân seni ben
Eyledün bülbül-i hayrân gibi nâlân beni sen
5. Diler idüm ideyidüm ferağ-ı cân seni ben
Eyledüñ guşşayile mûnis-i efgân beni sen

Bu ayrılığa dayanamayan Züleyhâ Yûsuf'u bahçıvan yaparak emrine hizmetçiler ve câriyeler verir. Biri diğlerinden güzel olan bu câriyeler, Yûsuf'a hayrân olurlar. Yûsuf bunlara da yüz vermez. Züleyhâ da zaman zaman vesileler uydurarak bahçeye gelir. Bir gün de reyhân (sipergam) ekmek bahânesiyle bahçeye gelir. Reyhân tohumlarını Yûsuf'un ayakları dibine bırakarak söylenir. Yûsuf duymazlıktan gelir. Dayasından tekrâr yardım ister. Daya, duvarları Yûsuf ile Züleyhâ'nın resimleriyle kaplı bir köşk yaptırtmasını söyler. İç içe yedi odası olan bu köşke, uydurma bir sebeble Yûsuf'u çağırırlar. En nâdide elbiselerini giyen ve en kıymetli kokuları sürünerek birinci odaya Yûsuf'u alan Züleyhâ tekrâr vuslat ister. Hem arzûsunu tekrarlayan hem de misâfirini odadan odaya geçiren Züleyhâ çılginca Yûsuf'a sarılmak ister. Lâkin namûsunu korumada kararlı olan Yûsuf gerisin geriye kaçır. Odadan odaya kovalamaca başlar. Çıkış kapısında Yûsuf'a ulaşır. Gömleğinin eteğinden yakalar. Yûsuf eteğini kurtarmaya çalışırken etek yırtılır. Bir parçası Züleyhâ'nın elinde kalır. Bu etek parçasını kalbi üzerine sımsıkı bastıran Züleyhâ şöyle inler:

XIV

1. İder vefâsını her dem bâña nigâr dirîğ
Cefâlar itmegi ° âdet idindi yâr dirîğ
2. Kararı yok bâña çün hem-dem ola zülfi gibi
Enisüm olmadı çün baht-ı bî-karâr dirîğ
3. Vişâl için ne kadar cem ° olursa tedbîrüm
İder kader yeli ol cem°i târümâr dirîğ
4. Hümâya sa°y ile dil °ankebûtı dâm düzer
Bu dâma düşe mi anuk gibi şikâr dirîğ
5. Belâ vü haşret ü efgân ile geçen bülbül
Ölürse mevsim-i gül iricek hezâr dirîğ
6. Tutup etegin anuñ ihtiyâr itmiş idüm
Elümden ol dağı gitdi çün ihtiyâr dirîğ
7. Ben aña irmek için cân u ser nişâr itdüm
Cihân gibi degül ol bâña pây-dâr dirîğ

Yûsuf'un vefâsızlığından yakınan Züleyhâ bu gazelle (23) gönlünden gelen sesi büyük bir ye's içinde ifade eder. "Ne kadar tedbir etsem de kader yeli bu ted-

(23) Bu gazelin vezni: (Mefâ°ilün Fe°ilâtün Mefâ°ilün Fe°ilün = .-./-./-./-./-.) dür.

birlerimi târümâr etti”, der. Kendisini, ”örürü belâ, hasret ve feryâd ü figânla geçen fakat gül mevsimi (bahâr) gelince ölen” bülbüle benzetir. Ağlar, inler, döğünür...

Eteği yırtılmış olarak korku içinde kaçan Yûsuf, yolda Azîz'e rastlar. Futayfer, elinden tuttuğu Yûsuf'la Züleyhâ'nın yanına girer. Züleyhâ müthiş bir korkuya kapılır. Sırrının ortaya çıktığını, Yûsuf'un herşeyi anlattığını sanır. Derhâl yalana başvurur. Yûsuf'un, uyurken kendisine saldırdığını, aralarında boğuşma geçtiğini, ”nâmûsunu” koruduğunu fakat bu arada Yûsuf'un gömleğinin yırtıldığını söyleyerek, ”Hanına ihânet edenin cezası nedir?” diye sorar. Yûsuf itiraz ederek, Züleyhâ'nın kendisini buraya çeşitli hilelerle getirdiğini ve maksadını anlayınca kaçtığını, bu kaçış esnasında Züleyhâ'nın onu kovaladığını ve eteğini yakalayarak yırttığını söyler. Züleyhâ, Yûsuf'un yalan yoluna saptığını iddiâ ile yeminler eder. Nihâyet karısının temizliğine inanan Futayfer, Yûsuf'u cellâda teslim eder. İlk döğmesini sonra da zındana atmasını emreder. Bu emrin verildiği sırada o civardan geçmekte olan ve Züleyhâ'nın rakîblerinden olan bir kadın hâdiseyi görür. Kucağında taşıdığı üç aylık çocuk dile gelerek, Yûsuf'un suçsuzluğunu Âzîze söyler. Bu sözlere şaşan Azîz, çocuktan sözlerini açıklamasını isterse de, çocuk, ”müzevir olmadığını ancak göz göre göre haksızlığa razı olamayacağını” ifade eder. ”Zamanın bu meseleyi ortaya çıkaracağını ve Yûsuf'a zulmetmemesini” beyân eder.

Züleyhâ'nın Yûsuf'la olan mâcerası Mısır'da duyulunca kadınlar onu ayıplarlar. Yûsuf'u görenler ise Züleyhâ'ya hak verirler.

Çâresiz kalan Yûsuf, zındana atılır. Zındana alıştır. Zındandakilerle iyi geçinir. Onların rüyâlarını yorar. Züleyhâ da yalanından nedâmet duyar. Geceleri dayasıyla Yûsuf'un ziyaretine gelir. Futayfer bir gece düş görür. Düşünü Yûsuf'a yordurur. Bu yorumu beğenen Azîz, onu zındandan alır. Kendisine vezîr yapar. Ecel bir gün Futayfer'i alıp götürür. Züleyhâ ile Yûsuf'un birleşmeleri için bir engel kalmaz. İçi yıllarca aşk ateşiyle yanan Züleyhâ şu gazeli inşâd eder durur:

XV

1. Kânı o dem ki gönül iş iderdi dil-berle
Şunardı bâde lebi la'l-gün sâğarla
2. Seher münevver olurdu ruḥ-ı müşaṣa'la
Gece mu'atṭar o dem sünbül-i mu'anberle
3. Beni bu zevk u şafâdan sitârem eyledi dūr
N'idem ṣaceb ne kılam tâli'-i mükedderle
4. Murâdum alur idüm mest ü ḥûnî çeşminden
Ki dem-be-dem yüregüm yârelerdi ḥarçerle
5. Bu dem çevürdüğü bâde yerine baña felek
Müdâm ḥûn-ı ciger oldu câm-ı aḥzârla
6. Nedîm-i meclisüm oldu firâk u ḥasret-i döst
Şu mürdeyem ki celîsem Nekir vü Münkerle

Bu gazelle (24), Hamdî Çelebinin Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsindeki gazeller son bulmaktadır. Mesnevînin sonuncu gazelinde, Züleyhâ'nın tâli^cden ve felekten şikâyet ettiği görülür. Ayrılık ve hasretin peşini bırakmadığından âdetâ Münker ve Nekirle hesaplaşan bir ölü gibi olduğundan dert yandığı görülür.

Kıssaların en güzeli olan bu hikâyenin sonu mâlûmdur. Şâirler, kısmen Kur'ân-ı Kerîm ve diğer semâvî kitaplara sâdık kalarak, çok defa ise başka hikâyelerdeki unsurlarla eserlerini süsleyerek mesnevîler kaleme almışlardır. Hamdullâh Hamdî'nin Yûsuf u Züleyhâsı da ikinci guruba girer. Onda da Kur'ân-ı Kerîm'de ve diğer semâvî kitaplarda bulunmayan lâkin kendisinden önce aynı konuyu işleyenlerin eserlerinde rastlanan unsurlar vardır. Bu unsurların nelerden ibaret olduğu ise yazımızın konusuna dâhil değildir.

Yûsuf u Züleyhâ mesnevîsindeki gazeller konusunu işlerken zarurî olarak eserden iktibâslar yapmamız gerekti. Böylece gazellerin anlaşılmasını temin için kısa hatlarla konuya da temas ettim. Gazellerin söylenişine vesîle teşkil eden hâdiseyi kısaca belirttim. Bu şekilde gazelleri daha kolay anlaşılır hâle getirmeyi hedef edindim. Başarabildimse kendimi bahtiyâr sayacağım. Kusurlarımın iyi niyetime bağışlanmasını okuyuculardan dilerim.

---

(24) Gazelin vezni: (Mefâ^cilün Fe^cilâtün Mefâ^cilün Fe^cilün = ./.-./-./-./-.) dür.

(x) Yûsuf u Züleyhâ hikâyesinin Kur'ândaki şekli:

(x) Yusuf u Züleyhâ hikâyesinin Kur'ân-daki şekli:

"Kur'ân-daki kıssaların engüzeli" olan bu hikâyeyi bazı kelime ve isimler ilâvesiyle alıyoruz.

"Yusuf, babasına dedi ki: Ey babam, onbir yıldızla güneşin ve ayın bana secde ettiklerini gördüm." Babası Hz. Ya'kub "dedi ki: Oğlum, rûyânı kardeşlerine söyleme, onların sana karşı bir dolap düzmelerinden korkulur, çünkü şeytanın insana düşmanlığı meydandadır. Onların arasından Rabbin seni seçmiş, sana olayların yorumunu da öğretecek, eskiden ataların olan İbrahim ile İshâk'ı devlete nâil ettiği gibi seni ve Ya'kûb ailesini de devlete ulaştıracak. Rabbin her şeyi bilici ve hakîmdir."...

Yûsuf'un kardeşleri "dediler ki: Yûsuf ile kardeşini (Bünyâmin) babamız bizden daha çok seviyor, oysa ki biz daha çoğuz. Doğrusu babamız apaçık bir dalâlet içindedir. Şeytan, "Yusûf'u öldürün yahut başka bir yere götürün. Babanızın teveccühü size döner, siz de ondan sonra doğru kimselerden olursunuz" dedi. Kardeşlerden biri "Yûsuf'u öldürmeyiniz, bir kuyunun içinde bırakınız; yolculardan biri alıp götürsün, yapacaksınız böyle yapın", dedi.

Böylece anlaştıktan sonra, Hz. Ya'kûb'un oğulları "dediler ki: Ey babamız, sana ne oldu ki Yûsuf'u bize emanet etmiyorsun? Biz onun iyiliğini isteriz. Yarın onu da bizimle beraber gönder, kırdan yemişler yesin, oyunlar oynasın, hepimiz onu koruruz." Hz. Yâkub "dedi ki: Eğer onu götürürseniz kederlenirim, bir dalgınlığınıza gelir de onu kurt paralar deye korkarım". Hz. Yâkub'un oğulları "dediler ki: Eğer onu kurt paralarsa biz bu kadar kişi, hiçbir işe yaramıyoruz, demektir". Kardeşleri "Yusuf'u alıp gittiler, kararlaştırdıkları gibi onu bur kuyunun dibine bıraktılar. O zaman Biz ona duyurduk ki bir gün onlara bu yaptıklarını haber verirsin, o vakit onlar seni tanımayacaklardır". Yûsuf'un kardeşleri "akşamleyin ağlaşarak babalarına geldiler. Ey babamız, biz hepimiz yanıyorduk. Yûsuf'u da eşyalarımızın yanına bırakmıştık, onu orada kurt paraladı. Biz doğruyu söylüyoruz ama sen bize inanmazsın" dediler". Yûsuf'un "gömleği üstünde yalan kan oduğu halde geldiler." Babaları Hz. Yâkub "dedi ki: Hayır, nefisleriniz, yaptığınız zor işi size süsleyip kolay göstermiştir. Ama sabırlı olmak gerek. Haber verdiğiniz işten dolayı Allah'tan yardım dilerim."

O civardan geçen "bir kervan su için sakalarını gönderdiler. Saka, kovasını suya saldı: "Saka," ne mutlu, genç biri. "Onu satmak için gizlediler herhalde" dedi. Allah onların yaptıklarını bilir." Yûsuf'un kadeşleri "onu düşük bir fiyatla az akçeye sattılar; çünkü onlarca fiyatın ehemmiyeti yoktu. Onu satın alan Mısırlı, karısına dedi ki: Bunu hoş tut, bir gün işimize yarar, yahut onu oğul ediniriz." dedi. "Yûsuf'u biz bu memlekete böylece yerleştirdik, ona rûyâ yormasını öğrettik. Allah kendi işlerinde üstündür, lâkin insanların çoğu bunu bilmezler..."

"Evinde bulunduğu kadının (Züleyhâ'nın) ona nefsi kabardı, kapıları, kapattı. dedi ki: Sana söylüyorum, beri gel! (Yûsuf) dedi ki: Allâh'a sığınırım, o benim

efendimdir, bana iyi muamele etti. Zalimlerin sonu iyi olmaz. Kadın direndi, erkek de bu niyete kapılıyordu, fakat Rabbinden bürhan gördü. Onu hıyanet ve zinadan çevirmek için bu bürhanı gösterdik; çünkü o bizim halis kullarımızdandır”.

”Kadın ile erkek kapıya seğırttiler, erkeğin gömleği arka tarafından yırtıldı, kapıda kadının kocasına rastladılar, Kadın (kocasına) dedi ki: Senin eşine karşı kötü istekte bulunmanın cezası hapis veya dayaktan başka nedir”. Yusuf ”dedi ki: benden kavuşma isteyen odur (Züleyhâ’dır). Kadınların yakınlarından biri şahitlik etti: Eğer gömlek önden yırtılmış ise kadın doğru söylüyor, erkek ise yalancıdır. Eğer arkadan yırtılmış ise kadın yalancıdır, erkek doğrucudur.” Yusuf’un gömleğini muayene ettiklerinde ”gömleğin arkadan yırtılmış olduğu görüldü. Adam dedi ki: İşte sizin dolaplarınız, gerçekten de sizin dolaplarınız büyüktür. Yusuf sen bunu unut. Sen de (Züleyhâ), suçundan dolayı istiğfar et, çünkü sen hata işleyenlerdensin.”

Bu hadiseyi duyan Mısırlı kadınlar dedikoduya başladılar. ”Şehir kadınlarından bir takımı dedi ki: Azîz’in karısı genç adamıyla çiftleşme istiyormuş, onun sevdasından deli oluyormuş. Bundan dolayı, onu (Züleyhâ’yı), yolunu apaçık sapıtmış görüyoruz. Kadın (Züleyhâ), onların bu çekiştirmelerini duydu, onlara adam gönderip çağırđı. Onlara ziyafet hazırladı, her birinin eline keskin bıçak verdi. (Yûsuf’a) dedi ki: Şunlara bir görün. Kadınlar (Yûsuf’u) gördükleri zaman keңdilerinden geçtiler, ellerini kestiler, dediler ki: Haşa, bu yaratık bir insan değil, kerim bir melektir. Kadın (Züleyhâ) dedi ki: Hakkımdaki dedikodunuza sebep olan budur. Nefsime râm olmasını istedim, fakat o kabul etmedi ona duyduğum şeyi yapmazsa zindana atılacak, zelîl ve hakîr olacak. (Yûsuf) dedi ki: Rabbim, zindan, bu kadınların, bana yapmamı söyledikleri şeyden daha sevimlidir, eğer sen onların hilelerini benden çevirmezsen ben onların dediklerine uyarım, cahiller arasına katılırım. Rabbi, onun duasını kabul etti, kadınların dolaplarını ondan çevirdi, çünkü o işidicidir, her şeyi bilicidir. Onun (Yûsuf’un) bu işte suçu olmadığını anladıkları halde yine bir zaman için zindana koydular. Onunla beraber zindana iki kişi daha kapatıldı. Onlardan biri dedi ki: (Rüyâda) kendimi şarap sıkıyor gördüm. Öteki dedi ki: Ben rüyâmda ekmek taşıyordum, kuşların o ekmekleri yediklerini gördüm. (Ey Yûsuf), bu rüyâları bize, yorumla, çünkü senin iyi yorumcu olduğunu görüyoruz. (Yûsuf) dedi ki: günlük yiyeceğinin gelmeden önce yorumu size haber vereyim. Bu yorumlama bilgisini bana Rabbim öğretti, çünkü ben âhirete inanmayan, âhireti inkâr eden bir milleti bıraktım. Atalarım İbrahim ile İshak ve Yâkub’un dinine uydum. Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayız. Bu, öteki kulların hepsine olduğu gibi bizlere de Allah lütfundandır, fakat insanların çoğu buna şükretmezler. (Yûsuf devamla): Ey zindan arkadaşlarım, çeşitli rabler mi hayırlıdır, yoksa Tek ve Kudretli bir Allah mı? Siz ve atalarınız, Ondan gayri, kendi icadınız olup adlandırdıklarınızdan başka bir şey olmayanlara taparsınız. Allah, onların ilâhlığı için hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm, yalnız Allah’ındır. O size, kendisinden başka bir Tanrıya tapmamanızı buyurur. Gerçek din budur; halkın çoğu bunu

bilmezler. Ey zindan arkadaşlarım, içinizden biri efendisine şarap kadehi sunacak; öteki asılacak, başındaki ekmeği kuşlar yiyecek. Bana sorduğunuz rüyânın gerçekleşecek olan yorumu budur. Kurtulmuş gibi görünen (Yûsuf) dedi ki: Beni efendinin yanında hatırla! Şeytan ona (Şarap dağıtacak olana), bunu hatırlatmayı unutturdu. Bu yüzden birkaç yıl daha zindanda kaldı”.

Günlerden bir gün ”Hükümdar dedi ki: Rüyâmda yedi besili ineği yedi arık ineğin ve yedi yeşil başağı da yedi kuru başağın yediğini gördüm. Ey ulular, eğer yorumlayabilirseniz bana bu rüyâyı yorumlayın”!

Bütün rüyâ tâbircileri toplandılar, düşündüler,taşındılar, ”Dediler ki: Bu karışık bir rüyâdır, böylesini yorumlamayı bilmeyiz. Zindandan kurtulmuş olan epey sonra hatırlayıp dedi ki: Bunu kimin yorumlayabileceğini bilirim. Beni onun yanına gönderin.” Padişahın şarapçısı, Yusuf’un eski zindan arkadaşı Yusuf’a gelerek ”Eygerçek gözlü olan Yusuf,yedi besli ineği yedi arık inek, yedi yeşil başağı, yedi kuru başak yedi; bunun ne demek olduğunu söyle! Dönüp onlara haber vereyim. Umulur ki senin dediklerini anlarlar. (Yûsuf) dedi ki: Yedi yıl her zamanki gibi ekin ekersiniz; biçeceğiniz buğdayı sapiyle saklayın, yalnız az kısmını yiysin! Sonra yedi kıtlık yılı olacak, sakladıklarınızdan bir kısmını tohumluk diye ayırarak o zamana yetişmiş olanlar yerler. Sonra bir yıl gelecek, bu ülkenin halkı çok yağmur görecektir üzüm ve zeytinlerini sıkacaklar.” Rüyâ tâbirini beğenen ”melik dedi ki: Onu ”Yûsuf”u” bana getirin!” Yûsuf ”kendini görmeye gelen haberciye dedi ki: Efendinin yanına dön ve ona ellerini kesen kadınların ne yapmak istediklerini sor. Benim Rabbim onların ne kurduklarını bilir.” Hükümdar, kadınlara sorarak ”dedi ki: İsteklerinizde Yûsuf’a ısrar ettiğiniz zaman haliniz nasıldı?” Cevaben kadınlar ”dediler ki: Hâşâ, onun kötü bir hâlini görmedik. Azizin karısı dedi ki: Şimdi gerçek anlaşıldı, nefisine uyan bendim, o her zaman gerçeği söyledi. Dedi ki: Benim o direnişim durumun bilinmesi içindi, ben onun arkasından hiç hainlik etmedim. Allah, hainlerin dolaplarını neticelendirmez. Ben de kendimi tamamiyle temize çıkaramam; bendede nefis vardır: Yalnız Rabbimin rahmetiyle kötülükten korunurum. Benim Rabbim geniş mağfiretli, çok rahîmdir. Melik dedi ki: Onu (Yûsuf’u) bana getirin, kendi hizmetime alacağım. Ona birkaç söz söyledikten sonra dedi ki: Bugünden sonra benim yanımda olacaksın, her şeyden eminsin. (Yûsuf) dediki: Memleket anbarlarının idaresini bana ver, onları bilerek idare edeyim.

Yûsuf’u Biz bu ülkede kuvvetli olarak idare başına getirdik; istendiği gibi her yerde otururdu. Rahmetimizi Biz dilediğimize veririz ve biz iyilik yapan kimselerden mükâfatımızı esirgemeyiz. Fakat âhiret mükâfatı Allah’tan korkanlar ve inananlar içindir.”

Ken’ân ilinde büyük kıtlık oldu. Hz. Ya’kûb oğullarını, zahire almak için Mısır’a gönderdi. ”Yûsuf’un kardeşleri geldiler, (Yûsuf’un) önüne çıktılar, o, onları tanıdı, onlar ise tanıyamadılar. (Yûsuf) onların yolluklarını tamamladı, onlara dedi ki: Babanızla beraber kalmış olan kardeşinizi buraya getiriniz. Görü-

yorsunuz ki iyi bir ölçü ile veriyorum, misafirleri de iyi ağırlıyorum. Eğer onu getiremezseniz, buğday alamazsınız, o olmadan bir daha gözüme görünmeyin. (Yûsuf'un kardeşleri) dediler ki: Onu getirmek için babamızdan almaya çalışınız, elimizden geleni yaparız. Babalarının yanına döndükleri zaman dediler ki: Ey babamız, bir daha bize zahire vermeyecekler, kardeşimizi de bizimle beraber gönder, zahire alabilelim. (Bizler) onu koruruz. Hz. Ya'kûb dedi ki: Vaktiyle kardeşinizi (Yûsuf'u size emanet ettiğim gibi şimdi de bunu mu size emanet edeceğim? En hayırlı koruyucu, Allâh'tir, acıyanların en çok acıyıcısı O'dur.

(Hz. Yâkub'un oğulları) yüklerini çözdükleri zaman, buğday paralarının kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: Ey babamız, daha ne isteriz? İşte paramız, oraya dönüp çoluğumuz, çocuğumuz için zahire alınız; kardeşimizi de iyice koruruz. Bu sefer bir deve yükü daha fazla zahire getiririz. Şimdi getirdiğimiz az şeydir. (Hz. Yâkub) dedi ki: Onu sizinle beraber göndermem, ta ki bana elinizde olmayan büyük bir kuvvet tesirinde olmazsanız onu bana sağ, sâlim getireceğinize Allah'ı şahit tutarak yemin edesiniz. (Yûsuf'un kardeşleri) Onlar da andıçtiler. (Hz. Ya'kûb), söylediklerimize Allah şahit olsun, dedi. (Ve ilâve ederek) daha da dedi ki: Ey oğullarım, hepimiz (şehir) aynı kapıdan girmeyiniz, ayrı ayrı kapılardan giriniz; bunu demekle Allah'ın alın yazısından birşey değiştirecek değilim, çünkü hüküm Allah'ındır, benim boynum ona bağlıdır, başkasına değil, yakışan da tevekkül edenlerin hepsi Ona güvenmelidir.

Babalarının dediği şekilde şehre girdiler; fakat bu davranış Allâh'ın takdirinde birşey değiştirmiş olmadı, yalnız Ya'kûb'un dediğini yerine getirmiş oldular. O, sadece Bizim kendisine öğrettiğimiz bilginin sahibidir, lâkin halkın çoğu bunu bilmezler.

(Yakuboğulları) önüne geldikleri zaman Yûsuf, kardeşini (Bünyâmin'i) yanına oturttu, dedi ki: Senin kardeşimim, onların yaptıklarından artık üzülme. (Yûsuf) onların yolluklarını tamamladı, kardeşinin (Bünyâmin'in) yükü arasına bir su taşı koydurdu; yola çıktıkları zaman bir münâdî arkalarından: Ey kervan halkı, sizler bir şey çaldınız, diye seslendi. (Yûsuf'un kardeşleri) münâdî ile yanındakilere dönüp dediler ki: Aradığınız nedir? (Münâdî ve yanındakiler) dediler ki: Melikin su tasını kaybettik. onu bulup getiren bir deve yükü mükâfat alacak, ben de kefilim. (Yûsuf'un kardeşleri) dediler ki: Allah'a andolsun, biz buraya hırsızlık etmek için gelmedik, hırsız da değiliz. (Münâdî ve yanındakiler) dediler ki: Eğer dediğiniz doğru çıkmazsa, sizce bu işi yapanın cezası ne olur? (Yûsuf'un kardeşleri, su taşı çalmanın cezası, kimin yükünde çıkarsa onu cezalandırmalıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız, dediler. (Yûsuf). kardeşinin- kenden önce ötekilerin yükünü gözden geçirdi, sonra kardeşininkinden taşı çıkardı. Yûsuf'a bu oyunu Biz öğrettik; melikin dinine göre kardeşini alamazdı, meğer ki Allah istemiş olsun. Dilediklerimizin derecesini yükseltiriz. Her bir bilenden üstün bir bilici daha vardır.

(Yûsuf'un kardeşleri, hâlâ iftiradan vaz geçemiyorlardı. Bünyamin'i göstererek) dediler ki: Eğer bu hırsızlık ettiyse daha önce kardeşi hırsızlık etmişti. (Ağır itham karşısında) Yûsuf bunu yüreğinde gizledi, açığa vurmadı. Dedi ki: Bu işte siz bizim durumumuzdan daha kötü durumdasınız. Allâh, bu sizin dediklerinizin böyle olmadığını daha iyi bilir. (Bu sözler karşısında Hz. Yâ'kûb'un oğulları yumuşadılar. Alttan alarak) dediler ki: Ey Aziz, onun yaşlı, saygı değer bir babası vardır; onun yerine içimizden birini al. Senin âlicenap olduğunu görüyoruz. (Yûsuf): Malımızın bulunduğu kimseden başkasını almadan Allah beni korusun, eğer böyle bir şey yaparsam zalimlerden olurum, dedi. Söylediklerinin yapılmadığını görünce (Yûsuf'un kardeşleri) umutsuzlandılar, aralarında konuşarak bir yana çekildiler. Büyüklere dedi ki: Babanızın size yemin ettirdiğini biliyor musunuz? Yûsuf'a karşı işlediğiniz suç da biliyorsunuz. Babam bana izin vermedikçe, Rab-bim tarafından bir işaret olmadıkça ben buradan ayrılmam. O hâkimlerin en hayırlısıdır. (Yûsuf): Siz babanıza gidin! Deyin ki: Ey babamız, oğlun bir hırsızlık işledi, biz yalnız gördüklerimize şahadet ederiz. gâibi Allâh'tan başka kimse bilmez. Olduğumuz yerden araştır, birlikte geldiğimiz kafileden soruşturun! Bizim gerçek söylediğimizi anlarsın. (Hz. Yâkûb); Hayır, yaptığınız zor işi, nefisleriniz süsledi, kolay gösterdi. Ama sabırlı olmak gerek, belki Allâh, beni onların hepsine birden kavuşturur. O bilici ve hâkîmdir, dedi. Onlardan (oğullarından) yüz çevirdi. Ve çok yazık, ah Yusuf dedi. Kederden gözleri kör oldu, acısını yüreğinde hapsetti.

Vallâhi, sen Yûsuf diye diye hasta olacaksın veya öleceksin, dediler. (Hz. Yâkûb): Şikâyetimi, kederimi Allâh'a arz ederim, Allah hakkında sizin bilmediklerinizi bilirim, dedi. (Oğullarına da): Ey oğullarım, gidip her yerde Yûsuf'la kardeşini arayıp sorun. Allâh'ın rahmetinden umutsuzluğa düşmeyin, yalnız kâfirler bu umutsuzluğa düşerler, (dedi). (Yakuboğulları Mısır'a) Oraya döndüler; ey Aziz, bizim üzerimize ailemiz üzerine açlık çöktü. Az bir para ile geldik. Bize ihtiyacımıza karşılık biraz zahire sadaka et. Allâh sadaka verenleri mükâfatlandırır, dediler. (Yûsuf): Cahilken Yûsuf ile kardeşine yaptığınızın ne olduğunu biliyor musunuz, dedi. (Yûsuf'un kardeşleri): Gerçek, sen Yûsuf musun? dediler. (Yûsufda): Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Allâh bize lütuf ve ihsan eyledi. Sabır ve takvâ üzere olanlardan muhakkak Allâh sevabını gizlemez, dedi. (Yûsuf'un kardeşleri): Vallâhi, Allâh seni bize üstün kıldı, hepimiz hataya düşmüş kimseleriz, dediler.

(Yûsuf): Bugün size sitem etmeyeceğim. Allâh, sizi affetsin. Çünkü, O acıyanların en acıyıcısıdır. Gidin, gömleğimi de beraber götürün, babamın yüzüne sürün, gözleri açılır. Sonra çoluğunuzu, çocuğunuzu beraber getirin, dedi.

Kafile yola çıktığı zaman (Hz. Ya'kûb): Yûsuf'un kokusunu alıyorum, beni sayıklıyor sanmayın, dedi. (Etrafındakiler): Vallâhi sen eski sapıklıktasın, dediler. dediler. Mutlu haberi getiren müjdecî geldi. Gömleği yüzüne sürdü, gözü açıldı. (Hazreti Yâkub): Size demedim mi ki sizin bilmediğiniz şeyleri ben Allah tarafından bilirim, dedi. (Yûsuf'un kardeşleri): Ey babamız, günahlarımız için Tan-

rı'dan bizim affımızı dile! Biz, gerçekten günah işledik, dediler. (Hz. Yâkûb): Sizin için Rabbinden mağfiret dileyeceğim; çünkü o gafûrdur, rahîmdir, dedi.

(Mısır'a) gelerek Yûsuf'un önüne çıktılar, (Yûsuf) ana ve babasını yanına aldı, Dedi ki: Mısır'a giriniz, inşallah orada emin olursunuz.

Babasıyla anasını yüksek bir yere oturttu. O zaman hepsi tapmak için yere kapandılar. (Yûsuf) dedi ki: Ey babam, benim eskiden gördüğüm rüyânın yorumu buydu, Allan onu gerçekleştirdi, bana çok ihsan buyurdu, zindandan kurtardı, Şeytan bizi birbirimizden ayırmışken buluşturdu. Sizi çölden buraya getirtti. Rabbin dilediği şeyi güzel tedbirler eyler, alîmdir, halîmdir. (Yûsuf Allâh'a hitap ederek): Rabbin, bana kudret verdin, bana yorumlama öğrettin. Ey gökleri, yeri yaratan, dünyada da âhirette de benim koruyucumsun! Benim müslim olarak canımı al! Beni salihler arasına karıştır, (dedi).

Not: Yûsuf sûresinin bu tercümesi, ana hatlarıyla, İstanbul'daki Okat Yayınevi'nin 1964 te neşrettiği Kuran tercümesinin 4. baskısından alınmıştır. Yûsuf hikâyesinin diğer semâvî kitaplardaki şekli için bk. Şeyyâd Hamza, Nakleden Dehri Dilçin, Yûsuf ve Zeliha, T.D.K., İstanbul 1946.